

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 35

Рівне – 2023

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 35. Рівне: РДГУ, 2023. 199 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2023 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ №15857-4329Р

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
dekanat.fipmv@rshu.edu.ua <https://fipmv.rshu.edu.ua/>
© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

ІСИХАЗМ ТА САКРАЛІЗАЦІЯ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВИ

Віталій Ігнат'єв

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: va.ignatyev@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0635-6580>

Анотація. Автор статті розглядає історію взаємовідносин ісихастської традиції християнської культури з державними структурами та політичними утвореннями Візантійської та Російської імперії. Використовуючи метод порівняння стверджується, що перенесення сакрального з церкви на державу, а у новітніх умовах на націю – є не тільки новітнім і неефективним продовженням язичницького культу сакралізації території, культури, але й прямо суперечить християнству. У якості висновка автор стверджує, що існує нагальна необхідність парадигмальних змін мислення у філософії, де ісихазм представляє ядро неklasичної парадигми гуманітарного знання, яке здатне ефективно впливати на розв'язання сучасних проблем соціального та політичного утворення.

Ключові слова: ісихазм, сакралізація, обоження, старчество, кобзарство, імперія, етнофілетизм.

Abstract. The author of the article examines the history of the relationship between the hesychastic tradition of Christian culture and the state structures and political entities of the Byzantine and Russian empires. It is claimed that the transfer of the sacred from the church to the state, and in the latest conditions to the nation, is not only the latest continuation of the pagan cult of sacralization of the territory, culture, but also directly contradicts Christianity. The author draws attention to the special positive significance in the process of formation of Ukrainian culture of the phenomenon of kobzarstva, as a form of the hesychastic tradition that went beyond monastic boundaries. But using the examples of the neo-imperial ideology of the "Russian world", the author proves that the idea of sacralization compromises both the hesychast elders and all of Christianity, as a result of which religious life is replaced by ideological substitutes. The problem is that the Palamite theological rejection of essentialism has not yet led to the spread of energetic discourse to the level of social reality. That is why only changes in the historical forms of sacred empires, states, and territories have been observed for thousands of years. There is an urgent need for paradigmatic changes in philosophy. Hesychasm represents a non-classical paradigm of humanitarian knowledge that shapes modern culture and history. Hesychasm is not a historical form of medieval Orthodoxy, but a way of thinking that can determine its relationship to social and political formation.

Key words: hesychasm, sacralization, deification, eldership, kobzarstvo, empire, ethnophiletism.

Ісихазм – це такий духовний феномен, який має свою внутрішню, а також свою зовнішню історію, тобто історію взаємодії із соціальним світом. Зародившись в глибинах чернечого усамітненого життя раннього християнства, у XIV ст. традиція ісихазму стає предметом богословського осмислення догматичного та церковного життя як такого, що врешті решт призвело до впливу цього явища на різні форми соціальних та навіть політичних відносин у Візантійській імперії. В статті «Ісихазм та імперія» С. Хоружий зазначає: «Як нині визнано і в науковій, і в церковній свідомості, ісихазм – критично важливий складник феномена Візантії, ядро і стрижень візантійської духовності, глибинна основа духовного і морального складу візантійської людини» [12, с.303]. З іншого боку Візантійська імперія має й інші соціально-політичні складові. Як помічає Г. Острогорський: «Римська державність, грецька культура та християнська віра є головними джерелами візантійського розвитку. Без будь-якого з цих трьох елементів сутність Візантії немислима» [5, с. 64].

Метою нашого дослідження є історія взаємовідносин ісихастської традиції християнської культури з державними структурами та політичними утвореннями Візантійської та Російської імперії.

Так, «починаючи з Цезаря і особливо Августа, Імперія знаходить релігійну основу у вигляді особливого культу Імператора, куди входить божественне шанування персони Імператора, клятва його генієм, запалення фіміаму перед його статуєю, будівництво храмів на його честь, де йому приносяться жертви... Культ – головний громадянський обов'язок підданого Імперії. Це – ідейне та сакральне ядро римської державності, і воно міцно перейшло у візантійську імперську державність» [12, с. 306]. Хоча зрозуміло, що такий державницький культ – це у чистому вигляді язичницький культ.

Парадоксально, але християнська Візантія не тільки зберегла обоження Імператора, але не без допомоги церкви створила концепцію «цезарепапізму», згідно якої кесар зробив себе «папою». «Імператор узурпував прерогативи глави Церкви» [12, с. 307] під досить благодійним терміном «теорія симфонії». Правда «жоден візантійський імператор не втратив розум настільки, щоб проголосити себе «імператором та ієреєм», проте жоден з них не переставав мислити себе таким» [3, с. 6].

Отже, чітко стверджувалось сакральне значення Імператора з тієї причини, що «імперія, конституція якої була заснована на суто релігійному переконанні, є образ Божого Царства на землі» [7, с. 142.] Таким чином «християнство освятило не так особистість імператора як таку, скільки його владу, місце, і лише у зв'язку з цим – самого імператора» [6, с. 160]. Таким чином через ідею сакралізації християнство заклало таку внутрішню суперечність у своїй сутності, яку ми спостерігаємо протягом двох тисячоліть.

Але ж християнська євангельська релігійність не має нічого спільного з обоженням Імператора та сакралізацією Імперії. Як зазначає І. Мейєндорф: «Як би сумлінно не читати Новий Заповіт, там не знайти вказівки на... «симфонію» між Царством Божим та «світом цим»; скоріше – на напруженість між частковими, неадекватними та неповними досягненнями людської історії та абсолютною надією на інший світ, де Бог буде «усілякий у всьому» [6, с. 160].

Перенесення сакрального з церкви на державу, а у новітніх умовах на націю – є не тільки новітньою формою продовження язичницького культу сакралізації території, культури, але й прямо суперечить християнству, основа ж якого в поклонінні «в Дусі та Істині» (Ів. 4,24).

Саме ця ідея отримала концептуальність і практичне застосування в традиції ісихазму. Концепція обоження в ісихазмі ніяк не може бути ототожнена з ідеєю сакралізації не тільки соціального, а й церковного життя, у якому сакралізація отримала форму обрядовір'я.

Як зазначає С. Хоружий, «ісихазм, як молитовна практика і політика, як організація влади – дві за змістом зовсім різні сфери людської діяльності. І для того, щоб вони поєднались необхідно, щоб одна з них змінила свою внутрішню природу» [13, с. 2]. Метод історичного порівняльного аналізу дозволяє стверджувати про негативні наслідки трансформації феномену ісихазму під впливом ідеї сакралізації, що не просто викривляє, а тотально дискредитує сутність всього християнства. При цьому ісихазм з ядра християнства перетворюється в типовий засіб маніпуляції або відкритого використання для безбожних ідей і навіть сатанинських концепцій.

Так в статті «Російський світ як об'єкт схоластичного аналізу» К. Говорун помічає: «Від імперських часів сучасне російське православ'я успадкувало так зване «старчество». Воно було надзвичайно популярним на противагу до офіціозу церкви, що стала частиною імперської бюрократичної машини. У тій церкві, затиснутій в обіймах держави, не вистачало свіжого повітря. Старчество стало його ковтком» [2, с. 9].

Старчество – феномен саме ісихастської культури. С. Хоружий стверджує, що явище «старець у міру» з'являється у XIX столітті. «Головна та визначальна риса його – поєднання суворого подвижництва, перебування на вищих щаблях духовної лествиці, з активним виходом у світ» [12, с. 63]. Цей вихід у світ полягав у широкому спілкуванні з мирянами у

якості духовного помічника, наставника. Виникає своєрідний парадокс, який полягає у тому, що ісихазм – це священна безмовність, що досягається шляхом усамітнення. Найвищі ступені Умного Ділання вимагають повного занурення людини у цей процес. А тому виникає своєрідний парадокс де аскетичне мовчання пов'язується із масовим спілкуванням з мирськими людьми, з мирськими проблемами. Отже, виникає ідея «монастиря в міру». Хоча, на наш погляд, коректніше сказати, ісихазм як духовний феномен виходить за монастирські межі і стає широким соціальним явищем. Усвідомлюється ідея про те, що сутність християнського життя реалізуються не лише у подвигу чернецтва. Ця сутність носить загальнолюдський сенс.

С. Хоружий стверджує, що це явище напряму пов'язане з Оптіною пустелею, що заснована у XVI ст., але яка духовно почала проявлятися у XVIII ст., як наслідок впливу Паїсія Величковського. Та як свідчать дослідження С. Шуміла «Під впливом афонських традицій чималою повагою серед багатьох козаків користувалися старці-безлюдники, які, виконуючи свої ісихастські подвиги, подвизалися на дніпровських островах і порогах, у берегових печерах, лісах та степах [394, 188, 172]» [9, с. 91]. У XVIII ст. стає нормою і поширюється традиція «козаків-аскетів», «козаків-відлюдників». Під впливом афонських та українських іноків-ісихастів аскетами-відлюдниками, які практикували аскетичний спосіб життя ставали не ченці, а звичайні козаки. «За свідченнями Ф. Макаревського та Д. Яворницького, серед таких запорозьких подвижників-ісихастів досить відомим був козацький осавул Дорош, який прожив більше 100 років [358, 85–86; 480, 165]. Також відомо, що під кінець життя у своєрідний «затвор» на пасіці відійшов кошовий отаман Іван Сірко [232, 199; 373, 119; 480, 35]» [10, с. 92]. Практика «внутрішнього ділання» була не тільки відома, а й достатньо поширена серед представників запорозького козацтва. Не випадково старих козаків називали «січовими старцями». Вони виконували роль духовних наставників. Проте вони відрізнялись від старчества монастирського. Формувався новий соціальний тип ісихаста і новий тип ісихазму, що вийшов за межі монастиря. А тому утверджувалися «ідеї побратимства та безшлюбності серед січовиків, «січового старчества», релігійне шанування Богородиці як «покровительки Січі», принесення особистих релігійних обітниць і створення власних монастирів і скитів» [10, с. 93]. А тому козаки часто приймали чернецтво, приймали священницький сан, звершували прощу на Афон.

Кобзарі – це особливе явище старців-ісихастів, які не жили в монастирях. Це мандрівні старці. Як зазначає С. Шуміло, «духовна наука цих мандрівницьких братств була зібрана у так звані «Устіянські книги» – усні перекази «недільної братії». Це був свого роду усний духовний статут. Молитовний репертуар у яких становив окрему «Книгу», якою учні мали проходити початкове навчання у своїх наставників. Називалася вона «Молитвач Іоанна Вишенського». Ймовірно, це був складений старцем Іоанном особливий молитвослов (збірник молитов), який згодом і ліг в основу однієї з перших частин «Устіянських книг» – «науки молитися». Мандрівні кобзарі особливого значення надавали саме Ісусовій молитві, вона була обов'язковим атрибутом їхнього служіння [15]. Навіть заходячи в чужий дім, вони насамперед вголос вимовляли Ісусову молитву [15]. Як говорили самі старці-кобзарі: «Хто цієї молитви в день і вечір читає, того Господь Святим Духом сповідає...» [8, с. 13]. Таким чином цілком зрозуміло, що у цієї практики були настанови старця щодо того як практикувати Ісусову молитву. І ця практика мала широке поширення серед народу, тому що кобзарі були частиною цього народу з самого народу. Таким чином ісихазм вийшов за межі чернецтва і монастирів, він перестав бути мистецтвом духовної еліти.

Та як зазначає К. Говорун «Філокалійний рух, який почався на території Османської імперії, в Російській імперії став однією з цеглинок, які використовували для будівництва імперської ідеології та культу війни, зокрема з Туреччиною і її західними союзниками. Культ старчества вже в післярадянські часи перетворився на частину неоімперської ідеології та культу війни – тепер вже з Україною та її західними союзниками» [2, с. 11].

Як відомо немає нічого більш ефективного ніж маніпуляція авторитетами. Особливо коли це стосується духовних авторитетів. Прикладом потужної маніпуляції є брутальна

містифікація щодо постаті старця Св. прп. Лаврентія Чернігівського. «Як заявляє патріарх Кіріл, ядром російського світу сьогодні є Росія, Україна, Білорусь і святий преподобний Лаврентій Чернігівський висловив цю ідею відомою фразою: «Росія, Україна, Білорусь – це і є свята Русь». Саме це розуміння російського світу закладено у сучасній самоназві нашої Церкви» [11, с. 158]. Проте, насправді, як свідчить дослідження С. Шуміла, «за цими словами очільника РПЦ криється брутальний обман і фальсифікація. Адже прп. Лаврентій Чернігівський цих слів ніколи не казав. Це є афера і підробка, що з ідеологічною метою цілеспрямовано і штучно вкладалися в уста шанованого подвижника. При чому штучно вклали слова та ідеї, які ніколи йому не належали і яких він ніколи не поділяв. Причому, насправді, ідеї безграмотні й навіть еретичні з точки зору християнської теології» [11, с. 158]. Далі С. Шуміло детально вказує на підробку щодо Лаврентія Чернігівського з боку сумнівної постаті лжеархієпископа Херувима Дегтяря. Та ця б історія не мала би такої ваги, якби патріарх РПЦ, прямо її використовуючи, не закладав основи для ересі. Так С. Шуміло зазначає, що «за цими словами ідеологів «русского міра» криється неправославна еретична теорія, згідно з якою земні державні утворення Росія, Україна і Білорусь прирівняні до єдиної та неподільної Святої Трійці – Бога Отця, Бога Сина і Бога Духа Святого. З точки зору православної теології це є нічим іншим, як богохульством і ерессю, які зазіхають на основний догмат православного віровчення – про єдність Божественної Трійці. Підмінюючи поняття та сенси, через ідею нероздільної «триєдності святої Русі» стверджується нова еретична теорія про уподібнення Святої Трійці до трьох земних державних утворень з метою штучної «сакралізації» та обґрунтування неподільності «русского міра» як «єдиного простору трьох братніх народів святої Русі». По суті, відбувається штучне обоження міфічної «святої Русі» і наділення її якостями «божества», де три незалежні держави набувають якоїсь невідомої досі «єдиної духовної сутності», «троїчної в іпостасях, але нероздільної у єдиній сутності». При такому уподібненні, по суті, заперечується християнський догмат про єдність самої Божественної Трійці, оскільки якщо три республіки колишнього СРСР все ж таки розділилися між собою три десятиліття тому, то виходить, що так само може розділитися і Пресвята Трійця...» [11, с. 158].

Покажемо те, що Лаврентій Чернігівський не тільки не був прибічником триєдності трьох «братських народів», але навпаки, як свідчать документи, «святий насправді не визнавав влади Московського Синоду на чолі з митрополитом Сергієм Старгородським (майбутнім московським патріархом; 1867–1944) і був одним із лідерів опозиційного до Московського патріархату церковного руху «Істинно-Православна Церква» (ІПЦ) на Чернігівщині, за що отримував догани і заборони у священнослужінні. А деякі священники називали його «автокефалістом» [11, с. 162].

Така ж маніпулятивна історія, попри відсутність достатньої інформації стосується ще одного старця, який і по сьогодні має духовний авторитет – Амфілохій Почаївський. В статті «Амфілохій Почаївський р – святий УПЦ МП, який допомагав підпіллю УПА» автор О. Кульчинський бере інтерв'ю у Марії Антонюк, яка добре знала і спілкувалася з отцем Амфілохієм: «Це тепер вони в Лаврі роблять з Амфілохія «русського», а раніше його звідти заледве не витурили. Йому довелося жити отут, у каплиці на цвинтарі, де й лікував людей» [4]. Пані Марія розповіла, що отець Амфілохій свідомо та підпільно допомагав лікувати поранених воїнів УПА. «Аби довколишні мешканці нічого не запідозрили, Амфілохій ходив до поранених у мирському одязі та без довгого волосся, приховуючи, що він монах» [4], через що лаврські ченці робили йому зауваження, питаючи де його коси. «Щодо політичних поглядів святого, то можу сказати одне: те, що винесла з розмов із ним. Він глибоко не вникав у ці питання, проте стверджував так: «Є нація українська, і повинна бути держава українська. Але ми безсилі, ми не маємо зброї». Звісно, про такі речі він міг говорити не зі всіма, єдино з тими людьми з підпілля, які були з ним зв'язані та яким найдужче довіряв. Отець завжди молився за всіх нас та повторював: «Я весь час молюся. І моя молитва сильна. Скільки я буду жити, стільки буду молитися за тих наших дітей, що полягли, і котрі вціліли, і за тих, які страждають на засланні. Я за всіх них молюся» [4].

Отже, сакралізована ідеологія держави чи церкви або маніпулювала або відкрито оббріхувала, немов переконуючи самих себе, що старці їх підтримують, при цьому перетворюючи духовний феномен щось на кшталт давніх оракулів. До старців почали приходити не за духовним досвідом, а як до відунів, які повинні щось сказати про теперішнє і майбутнє, щодо їх долі або здоров'я. Саме таке відношення спостерігається на масовому рівні сучасності. Біда полягає у тому, що таке ставлення культивується і церковною елітою на вищих щаблях. Архімандрит К. Говорун наводить такий приклад. Путіна привели до відомого отця Іоанна Крест'янкіна, щоб той щось сказав і благословив на подальшу політику. «За якоюсь іронією... він отримав «пророцтво, подібне до того, що почув був лідійський цар Кройс від дельфійського оракула. Той попередив, що у війні з Персією Кройс зруйнує велике царство. Цар інтерпретував ці слова як пророцтво про свою перемогу над Персією, але врешті-решт програв війну і був спалений Кіром на вогнищі. Він сам зруйнував своє велике царство, коли вирішив піти війною на Персію, і в цьому сенсі передбачення оракула справдилося. Щось подібне можна побачити й у історії зустрічі Путіна з отцем Іоаном Крест'янкіним. Патріотичні ЗМІ Росії повідомляють, що той сказав про Путіна так: «Дай Бог нашому теляті та вовка з'їсти». У їхній інтерпретації Путін стане проти Заходу (вовків) і врешті-решт перемає. Але ми бачимо, що все йде до іншої розв'язки: Путін зазіхнув на те, на що зазіхати не можна. Саме так і варто оцінити його спробу завоювати Україну. У цьому пророцтві, якщо воно справді було, вовки – це українці, які деруть боки нахабному теляті» [2, с. 13].

Але у будь-якому разі ідея сакралізації компроментує не тільки старців-ісихастів, а все християнство, в результаті чого релігійне життя підмінюється ідеологічними заміниками. В наслідок останнього «руської мір», може змінюватися іншим, наприклад «українським світом», або грецьким, американським або іншим неоімперським чи національно-політичним.

Висновком даного тексту може виглядати думка про несумісність ісихазму з зовнішнім соціальним, а значить і політичним світом. І це є поверховим, а головне не вірним висновком. Конфлікт має більш фундаментальний сенс. Це конфлікт між есенціалізмом класичної парадигми та класичної метафізики, яка намагалася ухопити трансцендентальну сутність і згідно неї конструювати іманентний зовнішній світ, подібно до платонівських ідей, які обумовлюють життя суспільства та держави.

Проблема полягає в тому, що паламітська богословська відмова від есенціалізму до цих пір не призвела до поширення енергійного дискурсу на рівень соціальної реальності. Тому навіть практика ісихазму стає призабутою. Ідея залишилась закритою в богословських догматах, які в реальності залишились не розкритими. Саме тому протягом вже тисячоліть ми продовжуємо спостерігати лише історичні форми зміни сакральних імперій, держав, територій тощо. Прикладом новітньої форми сакралізації є різні форми етнофілетизму, який сакралізує націю, культуру, мову, територію, що за суттю суперечить змісту ісихастській традиції. А тому це вимагає парадигмальної зміни мислення як філософії так і богослов'я. Ісихазм не є історичною формою середньовічного православ'я, а є образом мислення, який здатен визначити своє відношення до соціального та політичного утворення. Як зазначає сучасний грецький богослов Арістотель Папаніколау: «Політична спільнота – це не антитеза пустелі, а одна з багатьох пустель, у яких християни повинні вести бій із демонами, які намагаються завадити вчитися любити» [1, с. 25]. В такому разі ісихазм – це скоріше завдання, яке ще повинно бути розв'язане, а ніж інсталяція минулого, це інструмент, здатний вирішувати історичні проблеми сучасного християнства, культури і держави.

Джерела та література

1. Арістотель Папаніколау. Мистическое как политическое. Демократия и не-радикальная ортодоксия / Пер. с англ.: Александр Кырлежев. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – 360 с.

- 2.Говорун К. «Російський світ» як об'єкт схоластичного аналізу». -Режим доступу: <https://www.verbum.com.ua/09/2023/time-of-maturity/a-bit-of-scholastic-analysis/> – Заголовок з екрану.
- 3.Дагрон Ж. Император и священник. Этюд о византийском «цезарепапизме». СПб., 2010. – 480 с.
- 4.Кульчинський О. Амфілохій Почаївський - святий УПЦ МП, який допомагав підпіллю УПА. – Режим доступу: https://risu.ua/amfilohiy-pochajivskiy-svyatyi-upc-mp-yakiy-dopomagav-pidpilliu-upa_n42531 - Заголовок з екрану.
- 5.Острогорский Г. История Византийского государства / Георгий Острогорский ; пер. с нем. [М. В. Грацианский]. - Москва : Сибирская Благовонница, 2011. – 895 с.
- 6.Протопресвитер Иоанн Мейендорф. История Церкви и восточно-христианская мистика. М., 2003. – 576 с.
- 7.Рансимен С. Восточная схизма - Византийская теократия. Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. — 239 с.
- 8.Шумило С. Влияние учения святителя Григория Паламы об Иисусовой молитве и «внешних» и «внутренних» знаниях на взгляды Иоанна Вишенского. [Электронный ресурс] / С. Шумило. – Режим доступа:<https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija_svjatykh/starets-ioann-vishenskij-afonskij-podvizhnik-i-pravoslavnyj-pisatel-polemist-materialy-k-zhizneopisaniyu-blazhennoj-pamjati-velikogo-startsa-ioanna-vishenskogo-svjatogortsa/9>. – Заглавие с экрана.
- 9.Шуміло С.М., Шуміло В.В. Паїсій Величковський та Григорій Сковорода: два погляди на феномен аскетизму. /Афонское наследие: Научный альманах («The Athonite Heritage», a Scholar's Anthology). Вып. 3–4. — Киев – Чернигов: Издание Международного института афонского наследия в Украине, 2016. С. 215 – 228.
- 10.Шуміло С. Розвиток українсько-афонських духовно-культурних зв'язків у XVII – першій третині XIX ст. Дисертація кандидата історичних наук, Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України, 2021. – 304 с.
- 11.Шуміло С.В. Шумило, С. Фальшиві «пророцтва» чернігівського «архієпископа» Херувима Дегтяря як підґрунтя войовничих містифікацій московського патріарха Кіріла Сіверянський літопис. 2022. № 5–6. С. 157–166.
- 12.Хоружий. С. Исследования по исихастской традиции: В 2 т. Т. 2. Многогранный мир исихазма.— СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2012 – 448 с.
- 13.Хоружий С.С. Исихазм и «политический исихазм»: к уточнению понятий [Электронный ресурс] / С. Хоружий. – Режим доступа: http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/05/hor_polit_isikhasm.pdf – Заглавие с экрана.

References

- 1.Arystotel Papanykolau. Mystycheskoe kak polytycheskoe. Demokratyia y ne-radykalnaia ortodoksiya / Per. s anhl.: Aleksandr Kyrlezhev. – K.: DUKh I LITERA, 2021. – 360 s.
- 2.Новорун К. «Російський світ» як об'єкт схоластичного аналізу». -Режим доступу: <https://www.verbum.com.ua/09/2023/time-of-maturity/a-bit-of-scholastic-analysis/> – Заголовок з екрану.
- 3.Dahron Zh. Ymperator y sviashchennyk. Etiud o vyzantyiskom «tsezarepapyzme». SPb., 2010. – 480 s.
- 4.Kulchynskiy O. Amfilokhii Pochaivskiy - sviatyi UPTs MP, yakyi dopomahav pidpilliu UPA. – Rezhym dostupu: https://risu.ua/amfilohiy-pochajivskiy-svyatyi-upc-mp-yakiy-dopomagav-pidpilliu-upa_n42531 - Zaholovok z ekranu.
- 5.Ostrohorskiy H. Ystoryia Vyzantyiskoho hosudarstva / Heorhyi Ostrohorskiy ; per. s nem. [M. V. Hratsyanskiy]. - Moskva : Sybyskaia Blahozvonnytsa, 2011. – 895 s.
- 6.Protopresvyter Yoann Meiendorf. Ystoryia Tserkvy y vostochno-khrystyanskaia mystyka. M., 2003. – 576 s.

- 7.Ransymen S. Vostochnaia skhyzma - Vyzantiyskaia teokratyia. Yzdatelskaia fyрма «Vostochnaia lyteratura» RAN, 1998. — 239 s.
- 8.Shumylo S. Vlyianyе uchenyia sviatytelia Hryhoryia Palamy ob Yysusovoi molytve y «vneshnykh» y «vnutrennykh» znaniyakh na vzghliady Yoanna Vyshenskoho. [Электронныи resurs] / S. Shumylo. — Rezhym dostupa:<https://azbyka.ru/otechnik/Zhitija_svjatykh/starets-ioann-vishenskij-afonskij-podvizhnik-i-pravoslavnyj-pisatel-polemist-materialy-k-zhizneopisaniyu-blazhennoj-pamjati-velikogo-startsa-ioanna-vishenskogo-svjatogortsa/9>. — Zhlavye s ekrana.
- 9.Shumilo S.M., Shumilo V.V. Paisii Velychkovskyi ta Hryhorii Skovoroda: dva pohliady na fenomen asketyzmu. /Afonskoe nasledye: Nauchnyи almanakh («The Athonite Heritage», a Scholar's Anthology). Выр. 3–4. — Kyev – Chernyov: Yzdanye Mezhdunarodnoho ynstytuta afonskoho nasledyia v Ukrayne, 2016. S. 215 – 228.
- 10.Shumilo S. Rozvytok ukrainsko-afonskykh dukhovno-kulturnykh zviazkiv u XVII – pershii tretyni KhIKh st. Dysertatsiia kandydata istorychnykh nauk, Kyiv: Natsionalna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv Ministerstva kultury Ukrainy, 2021. – 304 s.
- 11.Shumilo S.V. Shumylo, S. Falshyvi «prorotstva» chernihivskoho «arkhyiepyskopa» Kheruvyma Dehtiaria yak pidgruntia voiovnychykh mistyfikatsii moskovskoho patriarkha Kirila. Siverianskyi litopys. 2022. № 5–6. S. 157–166.
- 12.Khoruzhyi. S. Yssledovanyia po usykhastskoi tradytsyy: V 2 t. T. 2. Mnohohrannyи mur usykhazma.— SPb.: Yzdatelstvo Russkoi khrystyanskoи humanytarnoi akademyi, 2012 – 448 s.
- 13.Khoruzhyi S.S. Ysykhazm y «polytycheskyi usykhazm»: k utochneniyu poniatyи [Электронныи resurs] / S. Khoruzhyi. — Rezhym dostupa: http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/05/hor_polit_isikhasm.pdf – Zhlavye s ekrana.

УДК 37.011.31.04.03

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ

Юрій Ліннік

КЗВО “Рівненська медична академія”

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: va.ignatyev@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0203-2714>

Стаття Юрія Лінніка присвячена вивченню гендерних аспектів девіантної поведінки учнів. Девіантна поведінка стає серйозним викликом для освіти, тому що вона може негативно впливати на навчальний процес та соціальну адаптацію учнів. У рамках цього дослідження були досліджені різні аспекти девіантної поведінки, такі як агресія, насильство, ухилення від навчання, а також їх зв'язок з гендерними стереотипами та соціокультурним контекстом. Застосовуючи методи аналізу даних та психологічні теорії, дослідження спрямовано на з'ясування індивідуальних та соціальних факторів, які можуть призвести до девіантної поведінки учнів, з урахуванням ролі гендерних особливостей. Отримані результати можуть бути корисними для розробки ефективних стратегій педагогічної підтримки та профілактики девіантної поведінки в освітніх закладах.

Ключові слова: гендерні аспекти, девіантна поведінка, учні, соціокультурний контекст, педагогічна підтримка.

Research Yuriy Linnik's is dedicated to exploring the gender aspects of deviant behavior among students. Deviant behavior poses a serious challenge to educational systems as it can negatively impact the learning process and students' social adaptation. This study will investigate various aspects of deviant behavior, such as aggression, violence, truancy, and their links to gender stereotypes and sociocultural context. By employing data analysis methods and psychological theories, the research aims to identify individual and social factors that may lead to deviant behavior among students, taking into consideration the role of gender peculiarities. The findings obtained are

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Шандор Фьольдварі ГРОМАДЯНСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК КОРИНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СВОЄРІДНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ — ПРАВОСЛАВНІ БРАТСТВА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОНФЕСІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	3
Микола Романчук, Руслан Пальчевський УЧАСТЬ ПЛАСТУНІВ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕГІОНУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (1914-1918 РОКІВ).....	8
Іван Пушук ТРАГЕДІЯ ЧЕСЬКОГО МАЛИНА ОЧИМА УКРАЇНСЬКИХ СУСІДІВ: УСНОІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	13
Віктор Іванчук, Валентина Добровичинська УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ РІВНОГО У ВІДЗНАЧЕННІ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ (1941–1944 РОКІВ).....	22
Руслан Сіромський «ОБЕРГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»: ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР.....	25
Олександр Дмитрук, Валерій Шеретюк ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»	31
Оля Сорочинська ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В МОВАХ ВІЙНИ	38

РОЗДІЛ II ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Олег Озимчук АНАЛІЗ ВПЛИВУ РИМСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ НА СУСПІЛЬСТВО В ПЕРІОД ІМПЕРІЇ.....	45
Олег Озимчук, Катерина Джумаєва ПОВСТАННЯ ХЕРЕВАРДА УЕЙКА (1070-1071) В АНГЛІЙСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	52

Олег Озимчук, Юлія Остапчук ОСОБИСТИЙ ВПЛИВ АЛЕНОР АКВІТАНСЬКОЇ НА ЗАГОСТРЕННЯ АНГЛО-ФРАНЦУЗЬКИХ ПРОТИРІЧ В XII – НА ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТЬ.....	60
Ольга Арама МОЛДАВСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД КРИЗИ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1510-1512)	68
Galina Costețchi MOLDOVA'S RELATIONS WITH POLAND DURING THE CRISIS MILITARY-POLITICAL FROM 1648-1674.....	73
Юрій Андрощук НАЦІОНАЛІЗМ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД СЕРЕДИНИ XVII - ПОЧАТКУ XIX СТ.....	85
Анастасія Ковальчук, Руслан Постолювський БАЛКАНСЬКІ КРАЇНИ У ВЕРСАЛЬСЬКІЙ СИСТЕМІ МИРНИХ ДОГОВОРІВ.....	91
Володимир Сухий, Ольга Сєверова ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В АНГЛІЇ.....	99
Степан Синяк, Наталія Плюта РОЗВИТОК ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПРЕСИ У США В XX СТ.	102
Марія Микосянчик БОРІТЬБА «НЕГАТИВНИХ» ХРИСТІЯН З НАЦІОНАЛ- СОЦІАЛІСТАМИ В ПЕРІОД ТРЕТЬОГО РЕЙХУ	109
Владислав Кладько, Інна Мартинчук ФАКТОРИ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ.....	115
Катерина Таєр-Ульянова ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО МІЖ СРСР І США В ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»	121
Інна Вівчар ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	127
Владислав Климовець, Інна Мартинчук ПОЗИЦІЯ США ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В 2014-2022 РОКІВ.....	133
Оксана Кундеус СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ.....	141

Іван Колінько
ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОГОВОРУ
ПРО КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ (ОДКБ) У ХРОНОЛОГІЧНОМУ ПОРЯДКУ149

Олег Санжаревський
ПОРІВНЯННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ ТЕРОРІСТИЧНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ІДІЛ ТА ТАЛІБАґУ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ156

РОЗДІЛ ІІІ

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Андрій Слесаренко
ІВАН ФРАНКО ПРО ОДИНАДЦЯТИЙ КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ 1897 РОКУ165

Роман Михальчук, Оксана Пальчевська
ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЄВРЕЇВ МІЗОЧА: ФОРМИ
ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА ЗБЕРІГАННЯ НА ПРИКЛАДІ МІЗОЦЬКОЇ
БІБЛІОТЕКИ168

Володимир Харчук
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ172

Володимир Грицишин, Марія Грицишина
РОЛЬ ПОСТНЕОПАТРИСТИКИ В МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ
СЬОГОДЕННЯ177

Віталій Ігнат'єв
ІСИХАЗМ ТА САКРАЛІЗАЦІЯ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВИ.....180

Юрій Ліннік
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ186

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....194

ЗМІСТ.....196

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 35

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 30.11.2023 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 254/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 35. Рівне, 2023. 199 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023